

میرست شهری

شماره ۴۹ زمستان ۱۳۹۶

No.49 Winter 2018

■ ۳۳۱-۳۴۹ ■

زمان پذیرش نهایی: ۱۳۹۶/۶/۱

زمان دریافت مقاله: ۱۳۹۶/۱/۲۳

نگرش بیوفیلیک رویکردی در ارتقا سطح کیفی محیط زندگی ساکنان مجتمع‌های مسکونی

احسان بیطرف - دانشجوی دکتری معماری، گروه معماری، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

فرح حبیب* - استاد، گروه معماری و شهرسازی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

حسین ذبیحی - دانشیار، گروه معماری و شهرسازی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

چکیده

Biophilic attitude toward improving the quality of the living environment of residential residences

Abstract

The strong connection of human life and the nature of nature as an inherent element, this human imagination to escape under the domination of the life system by the development of humanity and the modern of the natural ecosystem surrounding the ecosystem and the natural processes surrounding the ecosystem and its natural processes and processes. In the current world, the rise of the population of cities from one side and the development of the criteria on the other hand, and such an industry regardless of the comfort and health of individuals in residential spaces have exposed human societies to the crisis. Housing is one of the real phenomena that human beings are always trying to change. It is not meant to create only production, but is considered to be a user, and quality has an important role in satisfying housing applicants. Improving the quality of residential complex, one of the factors influencing environmental desirability is considered to affect the quality of life and the satisfaction of residents in residential residences. The fundamental belief in this research is that human beings, as a biological species, have always a natural instinct between human beings and other living systems, recognizing human nature to communicate with nature and global strategy. The method used in terms of goal, applied research method and study in terms of the method and nature, descriptive - analytical research and the compilation of its information based on the study of the library resources, is the result of the fact that with the creation of the relationship between human nature and its users' environment, the results of the empirical research are to the users of its users.

Keywords: Residential Architecture, Biophilic, Nature, Human.

اتصال محکم زندگی انسان و طبیعت به عنوان عنصر ذاتی و فطری، این تصور بشر برای فرار از تحت سلطه بودن سیستم‌های حیات به وسیله‌ی پیشرفت بشریت و فناوری‌های نوین به شکلی که توانایی تغییر و انتقال بنیادین جهان طبیعت را داشته باشد را زیر سوال برده است و به تبع این توهم نابخردانه معماری‌ای را ایجاد کرده که تراکم شدید ساختمانها و فروپاشیدن محیط طبیعی اطراف و جدایی مردم از اکوسیستم و فرآیندهای طبیعی را به دنبال داشته است. در دنیای کنونی افزایش بی‌رویه جمعیت شهرها از یک سو و توسعه بی‌ضابطه از سوی دیگر و هم‌چنین صنعتی شدن بدون توجه به آسایش و سلامت افراد در فضاهای مسکونی، جوامع بشری را در معرض بحران قرار داده است. مسکن به عنوان یکی از پدیده‌های واقعی از نخستین مسایلی است که بشر همواره برای دگرگونی مناسب و معقول آن در تلاش است. هدف از ساختن فقط تولید نیست بلکه کاربری آن مدنظر است؛ و کیفیت نقش مهمی را در کسب رضایت متقاضیان مسکن دارد. ارتقای کیفیت مجتمع‌های مسکونی، یکی از عوامل تأثیرگذار بر مطلوبیت محیطی در نظر گرفته می‌شود که می‌تواند کیفیت زندگی و رضایتمندی ساکنین مجتمع‌های مسکونی را تحت تأثیر قرار دهد. باور بنیادین این پژوهش بر آن است که بشر به عنوان یک گونه‌ی زیستی، همواره پیوندی غریزی و فطری بین انسان‌ها و دیگر سیستم‌های حیات را برای خود قائل است، با تشخیص نیاز فطری انسان برای برقراری ارتباط با طبیعت به همراه پایداری و استراتژی‌های جهانی طرحی برای خلق محیط‌هایی که تضمین‌کننده کیفیت زندگی و معماری سبز باشد را در پی داشته است. روش مورد استفاده بر حسب هدف، روش تحقیق کاربردی و شیوه‌ی مطالعه بر حسب روش و ماهیت، تحقیق توصیفی-تحلیلی می‌باشد و گرداوری اطلاعات آن بر مبنای مطالعه منابع کتابخانه‌ای و تحلیل محتواهای آن‌ها بوده است، نتایج حاصل از پژوهش می‌بین این موضوع است که با ایجاد ارتباط بین انسان و طبیعت می‌توان به یک فضا، با کیفیت مطلوبی دست یافته و ارتقای کیفیت محیط زندگی نیز به معنای عرضه پاسخ‌های مناسب و متنوع از طریق محیط، به نیازهای متفاوت فیزیولوژیکی و روان‌شناسنامی کاربران آن فضاست.

واژگان کلیدی: معماری مسکونی، بیوفیلیک، طبیعت، انسان.

* این مقاله مستخرج از رساله دکتری معماری با عنوان «تدوین اصول و معیارهای معماری اکولوژیک و بیوفیلیک در راستای ارتقا کیفیت مجتمع‌های مسکونی ایران» است که به راهنمایی دکتر فرح حبیب و مشاوره دکتر حسین ذبیحی در دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران انجام یافته است.
نویسنده مسئول مکاتبات، شماره تماس: ۰۹۱۲۲۱۵۹۱۴۲، رایانامه: f.habib@srbiau.ac.ir

۱- مقدمه

۱۷۵۰ باز می‌گردد. در آن سالها دو کتاب علمی و تاریخ‌ساز، چاپ و منتشر شد: یکی کتاب «گونه‌شناسی گیاهی» نوشته «لینیوس» در سال ۱۷۵۳، که در آن عرصه گیاهان سبز از طریق نامگذاری بر مبنای علم گیاه‌شناسی بر اساس جابجایی گرده‌ها و توانایی تولید مثل اندام‌های ماده یا شیوه‌های تولید مثل به رشتہ تحریر در آمده بود و دیگری کتاب «تاریخ طبیعی» نوشته «بوفون» در ۱۷۹۴ بود که در آن سعی شده بود تمامی پدیده‌های زنده بر اساس قوانین کلی طبیعت جمع‌آوری و خلاصه شوند که البته جدای تعارض یا تقاطع مفهومی به ترمینولوژی‌های مرتبط چون «بیونیک»^۲، «بیومیمیکس» و «بیومیمیکرای» و در نهایت «بیوفیلی» متهی شده است^۳. مثلاً «واژه بیونیک» از دو لغت لاتین «بیو+ نیک»^۴ تشکیل

۲. «بیونیک» یک علم بین رشته‌ای مدرن است که در نیمه قرن بیست ظهور یافته و مفاهیم علوم طبیعی و مهندسی را به کار گرفته و مهارت های جمع‌آوری شده در زمینه هایی مثل زیست‌شناسی، تکنیک‌های رادیویی، شیمی، سیرتریک، فیزیک، بیوفیزیک و ساختمان‌سازی را سنتر می‌کند. این علم از مطالعه «سیستم‌های حیاتی پیچیده» در «موجودات زنده و فرم‌های طبیعی» که از نقطه نظر «بیوتکنولوژیک» آنالیز شده‌اند، به وجود آمده است. روح بیونیک را در این شعار می‌توان خلاصه کرد: «طبیعت قبل از همه چیز» [را به انجام رسانده است] (باين و پل، ۱۳۸۹، ص ۳۷).

۴. در رابطه با «رابطه فرم و عملکرد در طبیعت»، براي اولين بار «بوفون» بود که در سخترانی خود در آکادمی فرانسه در باب موضوع سبک، در ۱۷۵۳ از «قياسهای زیست‌شناسانه» در توضیح مقصود خود استفاده کرد. او گفت: «ذهن انسان هرگز قادر به خلق چیزی نیست مگر اینکه ذهن او از طریق انجام تجربیات و تمرکز افکار پرورانده شده باشد، بدان معنی که ادراکات او نظره‌های محصول او را شکل می‌دهند». بعدها یونگ در کتاب خود با نام «حدسهایی در باب ترکیبات اصلی» (۱۷۵۹) عنوان نمود که: «آنچه را که اصلی خوانده می‌شود می‌توان منبعث از یک طبیعت حاصل خیز دانست که به گونه‌ای خودرو از ریشه‌ای زنده بنام نیوغ جوانه می‌زند و رشد می‌کند. آن هرگز چیزی نیست که «ساخته» شود». در باب کاربرد هنر در طبیعت، اولين کسی که این مفهوم را در قالب یک نظریه صرفاً هنری بیان کرد، «ساموئل تیلور کولریچ» بود. بعدها «جی. جی هردر» در کتابی با عنوان «در باب دانایی و احساس روح انسان» از گیاهان به عنوان قیاسی برای بهبود و توسعه فرم‌های هنری روئیده در زمان و مکان خاص خود استفاده کرد. «کولریچ» با هجمه‌بری بر فلسفه «مکانیکی ذره ای» اشاره می‌کند: «فرم تنها زمانی خصوصیت مکانیکی می‌باشد که ما ماده‌ای را بر اساس یک فرم از پیش تعیین شده تحت فشار قرار دهیم مثل زمانی که یک توده گل را برای بدست آوردن شکلی در میان دستان خود بفشاریم. در حالیکه یک «فرم ارگانیک» حاوی خصوصیتی ذاتی است. به همان ترتیبی که از درون خود رشد می‌یابد، فرم می‌پذیرد؛ تمامیت توسعه و پیشرفت آن یک ویژگی کلی و واحد داشته و غایت فرم بیرونی منبعث از همین خصوصیت ذاتی می‌باشد».

5. Bio+nic

بشریت تاکنون با استثمار کردن زمین، کوچک کردن طبیعت و گسترش شهرها به عنوان نمادی از تمدن خویش، انقلاب صنعتی، کشف سوخت‌های فسیلی و مسلح شدن با ابزار قدرتمند تکنولوژیکی بزرگ‌ترین فجایع اکولوژیکی و محیطی را همچون اختلال در لایه ازن، انقراض انواع نسل‌ها، گسترش بیابان‌ها و باران‌های اسیدی را رقم زده است^۱. این فجایع، در اواخر قرن بیستم میلادی، انسان را وادرار به تغییر نگرش در ارزش-گذاری و تجدید نظر در ارتباطش با طبیعت و محیط پیرامون خویش نموده است. ارتباط «محیط زیست» و علوم میان رشته‌ای منجمله معماری همواره در تاریخ و بالاخص دوران معاصر مورد توجه قرار گرفته است که سرچشمۀ آن به ایجاد نوعی ارتباط دورن ساختاری میان علوم منجمله محیط زیست و «زیست‌شناسی»^۲ دارد؛ که طرح مباحث مرتبط و میان رشته‌ای اهمیت یافته است؛ چنانچه روش «قياسهای زیست‌شناسانه»، همانند بسیاری از ایده‌هایی که بر «دکترین معماری مدرن» تاثیرگذار بودند به سالهای

۱. دو مفهوم محوری در اندیشه «اریک فروم» وجود دارد؛ یکی مفهوم «میکروفیلی» و دیگری «بیوفیلی». بیوفیلی به معنی «دستدار زندگی» است اما میکروفیلی یعنی کسی که دستدار مرگ و شیوه است. فروم معتقد است جوامع و رویکردهای اجتماعی نظام سرمایه‌داری که امروزه ما را دست به گریبان خود کرده است به سمت میکروفیلی شدن رفته است یعنی ما به جای اینکه طبیعت و زیبایی را دست بداریم به سمت شیء شدن می‌رویم. کسی که با غ را نمی‌تواند بهمراه یک باغ دوست داشته باشد شیء شده است. او ترجیح می‌دهد درختان باغ را بسوزاند و آن را تبدیل به برج‌های بلند کند و این یکی از شاخه‌های شیء شدن و کالایی شدن انسان‌ها در این عصر است.

۲. کلمه «زیست‌شناسی»، یا «علم حیات»، در حدود سالهای ۱۸۰۰ «لامارک» ابداع شد؛ و در همان زمان کلمه ای با عنوان «مورفولوژی» یا «علم فرم»، توسط «گوته» که در آن زمان به همان اندازه که به عنوان شاعر در کی عیقیق تراز واژه مورفولوژی داشت (بنخصوص هنگامی که موضوعات مورد توجه آنها برای مطالعه به مقایسه و دریافت رابطه ها بین ساختارهای زنده و توسعه آنها محدود می‌شدند)، که عرصه فرم‌های غیر زنده نظیر صخره‌ها را هم شامل می‌شد. این موضوع، از جمله عواملی بود که باعث بوجود آمدن ابهاماتی در «قياسهای زیست‌شناسانه» شد، بدین ترتیب که از همان آغاز، این تردید بوجود آمد که آیا «مورفولوژی»، ساختارهای زنده بطور عام را شامل می‌شود یا آن ساختارهایی را که رشد می‌کنند، در حیطه خود قرار می‌دهد؛ مثلاً در اواخر قرن هیجدهم، «فلیکس ویک داگر» مقایسه کهنه بین رشد «ارگانیسم‌های زنده» را با رشد «کریستالها» مردود دانست و مدعی شد که شکل کریستالها از «قواعد ریاضی» تبعیت کرده و «ساختاری همگن» دارند؛ در حالیکه «ارگانیسم‌ها»، دارای «اشکالی مدور» بوده و «ترکیبی پیچیده» دارند (در ک: محمودی نژاد، ۱۳۹۲، ص ۳۴).

دریست شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۹ زمستان ۱۳۹۶
No.49 Winter 2018

انسان‌ها ایجاد می‌کند (ibid: 23). از سویی دیگر، هم‌چنین با توجه به افزایش روز افزون حجم ساخت و ساز و گسترش شهرها همراه با افزایش جمعیت و مطرح بودن این صنعت به عنوان یکی از پر مصرف‌ترین صنایع دنیا که بخش قابل توجهی از مصرف انرژی را به خود اختصاص داده است، رویکردهای نوینی در معماری هم‌چون «معماری سبز یا اکولوژیک» و «معماری پایدار»، معماری بیوفیلیک، معماری کارآمد، معماری اقلیمی مطرح گردیده که نه به عنوان یک سبک جدید، بلکه یک روش در تفکر طراحی، به هدف هماهنگی با طبیعت و کاهش آسیب بر محیط و منابع انرژی در طبیعت می‌باشد (اصغری، ۱۳۹۰). از سویی دیگر، «گنجینه الهامات طبیعت» تمام‌نشدنی است و چنان‌گونی که هرچه از آن بردارند، باز پایانی ندارد. اگر ذات‌نگر باشیم، باید بدانیم که برای معمار هنرمند، هیچ منبع زیباشناختی به اندازه درک قانون طبیعت باراً اور و الهام بخش و مفید نبوده است. طبیعت هیچ وقت به طور آماده و حاضر در اختیار نیست. در پس اشکال مشهودتر طبیعت، مکتبی عملی دارد که می‌توان به مدد آن تناسب را درک کرد و آن را در خود پروراند. معمار باید بتواند وحدت را درک کند، در کجا می‌تواند وحدت را چنان که در مكتب طبیعت یافت می‌شود، پیدا کند؟ شناخت روابط میان شکل و کارکرد، اصل اساسی در کارهای معمار است، طبیعت با دست و دلبازی آن را آموزش می‌دهد. تمایز فرمها که تعیین کننده هویت است، در درختان به بهترین نحو، نمود دارد و آفرینش که مشخصه یک اثر هنری است، در طبیعت به بهترین نحو نمایان است (رايت، ۱۳۸۱، صص ۲۵-۲۰)؛ لذا امروزه عده‌ای به واسطه این نظریه رايت؛ معماری ارگانیک را دنبال می‌کنند که طبیعت ایده‌آل انسانی است و بشر در آن احساس آرامش و راحتی خواهد کرد (هاشم نژاد، ۱۳۸۰، ص ۲۷).

از طرفی، عدم توجه به نیازهای انسان در طراحی مجتمع‌های مسکونی، کیفیت پایین زندگی و عدم رضایت‌مندی افراد را به دنبال داشته است و این مهم سبب عدم پاسخ‌دهی محیط‌های مسکونی شده است. ارتقای کیفیت مجتمع‌های مسکونی،

یافته است که در آن «بیو» ماخذی از زبان یونانی به معنای «زیست» و «حیات» است و حروف ic پسوند شبیه‌ساز هستند به معنی «مثل» و «مانند». اگرچه لغات «بیومیمیکرای»^۱، «بیومیمیکتس»^۲، «بیوگنوسیس»^۳، و «بیومکانیک»^۴ و «بیومیمتیک»^۵ نیز در زمینه ارتباط طبیعت با دانش بشری هستند لیکن واژه بیونیک بیشتر گویای ارتباط بین طبیعت و طراحی محصول است. لذا امروزه «محیط زیست» و «زیست‌بوم» اهمیتی مضاعف در زندگی انسان یافته و رویکردهای نوین در برنامه ریزی شهری به این مهم التفات ویژه‌ای داشته‌اند؛ چراکه محیط دوستدار محیط زیست، سه کیفیت محیط طبیعی شامل: تنوع تمام‌ناپذیر، انسان ساخت نبودن آنها و حس جاودانگی و پایان‌ناپذیری است (Fjortoft 2004:23). از این‌رو، روانشناسان محیط واژه «بیوفیلیا»^۶ را برای این «حس طبیعت دوستی» به کار می‌برند. بدین معنا که انسان به طور وراثتی و از لحاظ بیولوژیکی وابسته به طبیعت است و توجه و یا عدم توجه به این حس طبیعی احساسات مثبت و منفی را در

۷. به موازات بیونیک، بیومیمیکس را می‌توان نام برد که به معنای تقلید از طبیعت است و در آن بیشتر به استفاده از مکانیزم‌های رایج در طبیعت در ساختارهای محصولات تأکید شده است. واژه «بیومیمیکرای» (یا بیومیمیکس) نخستین بار در سال ۱۹۵۰ توسط «توشیمت» و «جک استیل» در حین فعالیت به روی یک پروژه هوانوردی در پایگاه هوایی «رایت پترسون» در ایالات متحده آمریکا ابداع و مورد استفاده قرار گرفت. دلیل دیگری که اهمیت استفاده از علم بیونیک را گوشید می‌کند، نظام سعی و خطأ در داشت بشر و عاری بودن طبیعت از خطاهای موجود در آن است و در مرحله بعد نیاز بشر به ارتباط مستمر با طبیعت نظام محصولات ساخته‌ی دست وی را بیش از پیش به سوی نظم‌های طبیعی و سازکار با آن سوق می‌دهد. در حقیقت می‌توان نیاز بشر به پیروی از طبیعت را برای حل مشکلات طراحی محصولاتش یک نیاز واقعی و اجتناب ناپذیر دانست.

7. Biomimetics

8. Biognosis

9. Biomechanic

۱۰. علم تقلید از «موجودات زنده» برای طراحی مصالح و سازنده‌های هوشمند است. پیدایش علم نورسی مواد هوشمند، توجه بسیاری از محققان را به سوی مواد بیولوژیک متمنکر کرده است، زیرا آنها بر آن هستند که از خصوصیات و نحوه رشد این مواد طبیعی تقلید کنند و مصالح مهندسی جدیدی را بیافرینند. مواد بیولوژیک با قدمت چهار بیلیون سال در طبیعت می‌توانند سرچشمه خلق مواد هوشمند مصنوعی باشند. علم «بیومیمتیک» بر پایه این فرضیه است که در طول تکامل، طبیعت یک مسئله بهینه‌یابی را حل کرده است؛ در حالیکه ممکن است این راه حل در کلیات معلوم باشد، اما توانع هدف آن ممکن است گنگ و مبهم باشد و ضوابط این مسئله بهینه‌یابی کاملاً شفاف نباشد.

11. Biophilia

یکی از عوامل تأثیرگذار بر مطلوبیت محیطی در نظر گرفته می‌شود که می‌تواند کیفیت زندگی و رضایتمندی ساکنین مجموعه‌های مسکونی را تحت تأثیر قرار دهد. ارتقای کیفیت محیط زندگی، به معنای عرضه پاسخ‌های مناسب و متنوع از طریق محیط، به نیازهای متفاوت فیزیولوژیکی و روان-شناسنامه‌ی کاربران است. در این میان معماری بیوفیلیک برای برقراری ارتباط با طبیعت به همراه پایداری و استراتژی‌های جهانی طراحی برای خلق محیط‌هایی است که واقعاً بتوانند کیفیت زندگی انسان را افزایش دهند. پژوهش حاضر به بررسی میزان تأثیرگذاری معماری بیوفیلیک در سطح کیفی محیط زندگی ساکنان مجتمع‌های مسکونی می‌پردازد.

۲- روش تحقیق

روش تحقیق در این مقاله، بر اساس روش کیفی و استدلال منطقی استوار است. هم‌چنین مطالعه اسنادی و کتابخانه‌ای اساس بیان، تحلیل، توصیف و تفسیر مطالب موجود در این مقاله را تشکیل می‌دهد. پژوهش کیفی به تفسیر شرایط می‌پردازد و بر نقش محقق به منزله‌ی عنصری حیاتی در نتیجه‌ی حاصل از تحقیق تأکید خاص دارد (گروت و وانگ، ۱۳۸۹، ص ۸۸). این پژوهش به پژوهش‌گر امکان آن را می‌دهد که با موضوع تعامل داشته باشد، برای گردآوری، تحلیل و تفسیر داده‌ها از روش‌های انعطاف‌پذیری استفاده کرده و پدیده‌های مورد مطالعه را از دیدگاهی جامع مورد ملاحظه قرار دهد (حریری، ۱۳۹۰، ص ۵).

۳- مروری بر ادبیات موضوع

نگاهی به منابع اطلاعاتی معتبر همچون مقالات، مجلات و کتب نشان می‌دهد که در خصوص معماری بیوفیلیک تحقیقات زیادی صورت نپذیرفته است. لذا با توجه به محدود بودن منابع مطالعاتی، در ذیل به شرح برخی از تحقیقات انجام گرفته در ارتباط با این موضوع می‌پردازیم:

۱. محمدعلی بیگی‌نژاد و علی‌اکبر عامری در مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی ویژگی‌های معماری بیوفیلیک در بناهای بومی ایرانی، نمونه موردی: اقلیم گرم و خشک»، به

۲. عبدالرضا شریفی و مرتضی آذرپیرا در مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی الگوگیری از محیط‌زیست طبیعی در معماری شهری و استفاده از نظریه بیوفیلیکا (شهر در باغ) و مقایسه آن با رویکرد شهرسازی در مکتب اصفهان»، با تبیین ضرورت‌های عملی نظریه بیوفیلیکا در معماری شهری نوین و مقایسه آن با مکتب شهرسازی اصفهان در صدد بررسی بومی‌سازی اعتقادی این نظریه برآمدند.
۳. فروزان پیرمحمدی و امیر بروزی در مقاله‌ای تحت عنوان «معماری بیوفیلیک در برنامه‌ریزی با رویکرد طراحی پایدار»، در پی تبیین نقش محیط و شکل‌های مبتنی بر طبیعت در ایجاد معماری با عملکرد منطبق با نیازهای انسانی بوده‌اند.
۴. سانا ز محمدخانی در مقاله‌ای خود تحت عنوان «نظریه معماری بیوفیلیک»، به بررسی مبانی معماری بیوفیلیک می‌پردازد.
۵. هادی سلطانی‌فرد و صدرالدین مقدم در مقاله‌ای تحت عنوان «مقدمه‌ای بر رهیافت بیوفیلیک در برنامه‌ریزی و طراحی پایدار»، در جستجوی رهیافتی در طراحی بوده‌اند که نه تنها در گریز و ستیز از طبیعت نبوده، بلکه مکمل آن باشد و بتواند از طبیعت به عنوان عاملی تأثیرگذار در راستای ارتقاء کیفیت زندگی بهره جوید.
۶. هادی حاتمی، علی صرافی‌نیک و حامد ایمان‌طلب در مقاله‌ای تحت عنوان «چگونگی کیفیت‌بخشی به فضای معماری مسکونی با نگرش بیوفیلیک»، با تبیین

شاخصهای از معماری، تحت عنوان «رها شدن در طبیعت و همنوایی با آواهای طبیعت» چنین اشاره می‌کند:

«ادغام فضای معماری با طبیعت محیط پیرامون به عنوان یکی از اصول معماری مدرن از طرف همه معماران به یک شکل تحقق نیافته است. خصوصاً در کارهای رایت، این رویکرد به شیوه‌ای کاملاً برجسته و تمایز از شیوه‌های دیگر تحقق یافته است. نمونه بارز آن خانه معروف آبشار است. بدیهی است که در فلسفه طبیعت گرایی رایت، نغمه اصلی را طبیعت تعیین می‌کند و فرم و فضای معماری باید از آن پیروی کند. به این ترتیب، تفاوت‌های آشکار در فرم و فضای آثار رایت را باید ناشی از تنوع همین آواهای نهفته در طبیعت مناطق مختلف دانست. صخره‌های آبشار، بیابان‌گرم و خشک تالیه سیو غربی با گیاهان و رویدنی‌های خشک ویژه صحاری منطقه آریزونا، خانه رویی در محیط و فضای اهلی شهری، هر یک آهنگ مخصوص به خود دارند که رایت از آن تبعیت کرده و آثار خود را موافق با طبیعت هر یک طراحی و اجرا نموده است (نوحی، ۱۳۷۹، ص ۲۲).

لذا سوالی مطرح می‌شود که آیا معماری که هماوایی و قرابت احساسی با زیست بوم داشته و احساس مثبتی به محیط را فراهم می‌کند می‌تواند معماری بیوفیلی قلمداد شود؟ پاسخی که به این سوال داده می‌شود نیازمند تعریف پذیر کردن ترمینولوژی خاص معماری در مفاهیمی چون معماری ارگانیک، معماری بیونیک و حتی معماری بیوفیلی است. این چنین است که رایت بر این نکته تصريح دارد که «هویت حاصل بیان طبیعت روح یا اصل حیاتی هر چیز ارگانیک است؛ تا به آنجا که فکر یا غریزه زندگی در برابر حواس ما فرمی یکدست به خود می‌گیرد؛ به این درجه که بررسد، هویت مشهود می‌شود. پس هویت فقط تقدیر نیست، می‌توان تعریف نهایی را بدست آورد و گفت که هویت گویی هنر طبیعت است» (رایت، ۱۳۷۲، ص ۳۲).

ضرورت‌های عملی نظریه بیوفیلیکا در معماری شهری نوین و مقایسه آن با مکتب شهرسازی اصفهان در صدد بررسی بومی‌سازی اعتقادی این نظریه برآمدند. ۷. خداوردی جعفری و عاطفه یوسفی در کتابی تحت عنوان «معماری بیوفیلیک و توسعه پایدار»، مبانی معماری بیوفیلیک و قرار دادند، به گونه‌ای که در فصل اول به اهمیت معماری بیوفیلیک، در فصل دوم تاثیرات آموزه‌هایی از طبیعت در طراحی بیوفیلیک و فصل سوم و چهارم به معماری بیوفیلیک در توسعه پایدار و مصرف انرژی اختصاص یافته است. بیوفیلیک و معماری زیست‌گرا و الگوهای معماری بیوفیلیک در فصل پنجم و ششم تدوین شده است و در فصل هفتم و هشتم نیز نیازهای انسان و محیط با نگرش بیوفیلیک مورد بررسی قرار گرفته و بالاخره در فصل آخر کاربرد الگوهای بیوفیلیک در سازه‌ها تشریح گردیده است.

۴- چهارچوب نظری پژوهش ۴-۱- بیوفیلیک

۴-۱-۱- واژه‌شناسی بیوفیلیا

واژه‌ی بیوفیلیا از دو جزء Bio و Philia تشکیل شده است. واژه‌ی Bio فرمی است که در ابتدای اسم‌ها، Oxford صفت‌ها و قیدهایی استفاده می‌شود (Dictionary, 2010) که به چیزهای زنده یا زندگی انسان‌ها مربوط می‌شود. واژه Philia جذابت و احساس مثبتی است که مردم نسبت به عادات‌ها و فعالیت‌ها و تمام چیزهایی که در طبیعت اطراف ماست دارند (psychology.wikia.com) در نتیجه Biophilia همان احساس مثبت انسان‌ها نسبت به موجودات زنده می‌باشد.

پس بطور رایج معماری دوستدار محیط زیست و همگام با محیط زیست که احساس مثبتی را در ذهن ایجاد کند اطلاق می‌شود؛ چنانچه «حمید نوحی» در کتاب «تماملاتی در هنر و معماری» به

تصویر ۱. این گفته رایت «هیچ خانه‌ای نباید روی تپه باشد، بلکه باید جزیی و برآمده از طبیعت باشد، متعلق به آن باشد، تا تپه و خانه بتوانند با هم زندگی کنند و خوشحالی هر یک به لحاظ وجود دیگری باشد»، به بهترین شکل در خانه آبشار (۱۹۳۷) طراحی و اجرا شده است؛ مأخذ متن: قبادیان، ۱۳۸۲، ص ۶۴؛ و مأخذ تصویر: آرشیو نگارنده.

بر همه واضح است که فرانک لوید رایت به «مرغزار» او آشکار است؛ سبکی که در آن با الهام از مرغزار، صفحات معماری بر فضایی افقی تاکید می‌کنند (آنتونیادس، ۱۳۸۱، ص ۴۱۳-۴۱۴). همه موارد فوق الذکر به این نکته تصریح دارد که دنیای مکانیکی امروز دیگر راهگشا نیست و باید ریشه‌های زیست پایدار را در زیست بوم و محیط ارگانیک پیرامونی جستجو کرد. در رابطه با تفاوت جهان مکانیکی و جهان ارگانیک، می‌توان به جدول زیر اشاره کرد:

بر همه واضح است که فرانک لوید رایت به طبیعت احترام می‌گذاشت و آن را به مثابه سرچشمۀ الهام بخشی برای معماری خود می‌پندشت. او واژه «طبیعت» را به کرات در سخنان خود به کار می‌برد و دو مورد از مهم‌ترین نوشتۀ‌هایش - «خانه طبیعی» و «درباره سرشت مصالح» - درباره مفاهیم ساخت طبیعی، همزیستی و هماهنگی طبیعی است. او طبیعت را کامل می‌کرد و گاه برای به قاعده در آوردن معماری از آن بهره می‌جست. این حالت در سبک

جدول ۱. تفاوت جهان مکانیکی و ارگانیک؛ مأخذ: قبادیان، ۱۳۸۲، ص ۱۶۴.

جهان ارگانیک	جهان مکانیکی
متتحول - سیال	ایستا - محدود شده
فضا - زمان غیرقابل تفکیک ناظر مشروط - وابسته	فضای مطلق و زمان مطلق جدا قابل های فضا - زمان یکسان برای همه ناظران
ارگانیسم ها به صورت غیر محلی که متقابلاً با فضا - زمان درگیر است.	اجسام خنثی با مکان مشخص در فضا و زمان
فضا - زمان غیرخطی، غیرهمجنس، چند بعدی	فضا - زمان خطی - همجنس
دلایل غیر محلی خلاق، فعال درگیر بودن ناظر و نظارت شده	دلایل محلی خلق شده، غیرفعال و در نتیجه ناظر به صورت خنثی

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۹ زمستان ۱۳۹۶
No.49 Winter 2018

۴-۲-۱- اهمیت بیوفیلیک

در معماری سنتی می‌توان ساختمان را با گیاهان پوشش داد تا ساختمان سبز ایجاد شود. اما در معماری بیوفیلیک نمی‌تواند چنین چیزی صورت بگیرد، در این معماری باید فرم (شکل) فرآیند بزرگی را تفسیر نموده و پارامترهای عینی و ذهنی بسیاری را دارا باشد. هم‌چنین ساختمان سبز عبارت گیج‌کننده‌ای در معماری بیوفیلیک می‌باشد. ساختمان سبز سازه‌ای است که بتوان با استفاده از فرآیندهای نوسازی آن را شکل داد، در حالی که معماری بیوفیلیک با تاثیرات منفی آب و هوایی درگیر است و آسایش جسمی و روحی انسان را بهبود می‌بخشد تا زندگی سالمی را ایجاد کند (Minke, 2001).

متاسفانه تکنولوژی مدرن (جدید) و پیشرفت‌های مهندسی موجب شده که این باور در مردم به وجود آید که ژن‌های طبیعی و ارثی نمی‌توانند آن‌ها را محدود کنند و حتی می‌توانند از آن‌ها سبقت گیرند و بالاتر روند. این عقیده باعث شده که تصور بشریت برای فرار از تحت سلطه بودن سیستم‌های حیات به وسیله پیشرفت بشر و رشد تمدن به شکلی که توانایی تغییر و انتقال پایه‌ای جهان طبیعی را داشته باشد، تقویت کند. این توهمن خطرناک، معماری‌ای را به وجود آورده که تراکم شدید ساختمان‌ها، کم کردن و فروپاشیدن محیط طبیعی اطراف و جدایی مردم از سیستم‌ها و فرآیندهای طبیعی را به همراه دارد. الگوی حکم فرما در طراحی ساخت و سازهای مدرن (جدید) به گونه‌ای است که ساختمان تبدیل به یک مصرف‌کننده منابع و انرژی ناپایدار شده است. این نوع معماری، آلودگی هوا و آب را گسترش می‌دهد، تغییرات آب و هوایی و جوی را فراگیر می‌کند، حق نسل‌های آینده را از بین می‌برد، شرایط ناسالم فضای داخلی را به وجود می‌آورد، بیگانگی با طبیعت را می‌افزاید و باعث رشد بی‌مکان «placelessness» می‌شود. طراحی بیوفیلیک در واقع تلاشی است برای از بین بردن شکافی که بین معماری مدرن (امروزی) و نیاز انسان‌ها به برقراری ارتباط با جهان طبیعی به وجود آمده است. طراحی بیوفیلیک یک

در رابطه با فلسفه مکانیکی و ارگانیک و نحوه ظهور آن در قیاسهای زیست‌شناسانه دوستدار محیط زیست (بیوفیلی) می‌توان گفت که در اینکه ایده‌های «کولریچ» از آلمان [بودند]، جاییکه در جوانی تحصیلات خود را در آنجا گذرانید و چنین ایده‌هایی برای مدتی مددی در جریان بوده است، تردیدی وجود ندارد. کتاب «حدسیات یونگ»، هرچند که چندان در انگلستان مقبول واقع نشد، ولی تنها دو سال پس از انتشار آن به آلمانی ترجمه شد و حکم انجیل را برای افرادی نظیر «استورم»^{۱۳} و «استرن»^{۱۴} پیدا کرد. «جی. جی هردر»^{۱۵} در کتابی با عنوان «در باب دانائی و احساس روح انسان» (۱۷۷۸)، از «گیاهان» به عنوان قیاسی برای بهبود و توسعه «فرم های هنری روئیده در زمان و مکان» خاص خود استفاده کرد. «گوته» در بیانیه اولیه و مشهور خود در خصوصی معماری آلمان، «گوتیک» را به مثابه محصول «ارگانیک حاصل از رشد نبوغ در ذهن انسان»، توصیف کرد؛ اما «کولریچ» که البته مشخصاً یک زیست‌شناس تازه کار بود، نه تنها در برگردان تمام این نقطه نظرها به دنیای انگلیسی زبان اهتمام ورزید، بلکه او تهاجمی تمام عیار را بر علیه فلسفه «مکانیکی ذره‌ای» خلقت سازماندهی کرد. او نوشت: «فرم تنها آن زمانی خصوصیت مکانیکی می‌یابد که ماده‌ای را بر اساس یک فرم از پیش تعیین شده، تحت فشار قرار دهیم؛ مثل زمانی که یک توده گل را برای بدست آوردن شکلی در میان دستان خود بفساریم؛ در حالیکه یک فرم «ارگانیک» حاوی خصوصیتی ذاتی است. او به همان ترتیبی که از درون خود رشد می‌یابد، فرم می‌پذیرد. تمامی توسعه و پیشرفت آن یک ویژگی کلی و واحد داشته و غایت فرم بیرونی آن منبع از همین خصوصیت ذاتی می‌باشد». این عبارات را می‌توان با گفتار «فرانک لوئید رایت» در مقاله‌ای با عنوان «در باب علت معماری»^{۱۶} نگاشت، مقایسه کرد. او گفت: «منظور من از معماری «ارگانیک» آن است که این معماری از درون به بیرون در هماهنگی با شرایطی که ایجاد آن را میسر می‌دارد، توسعه می‌یابد». (محمودی نژاد، ۱۳۹۲، ص ۵۶).

13. Storm

14. Stren

15. J.G Herder

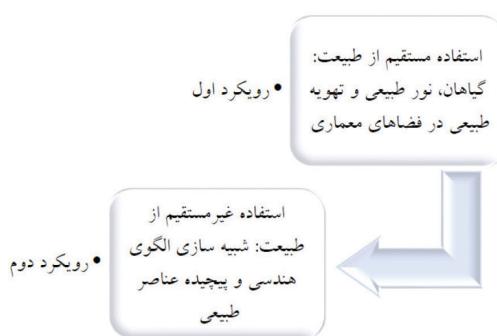
16. In the Cause of Architecture

رویکرد ابتکاری است که بر اهمیت نگهداری، بالا بردن و ترمیم تجربه سودمند استفاده از طبیعت در محیط ساخته شده تأکید می‌کند.
(Stewart – Pollack, 2006)

۴-۱-۳- طراحی بیوفیلیک

طراحی بیوفیلیک در یک نگاه، تشخیص نیاز فطری انسان برای برقراری ارتباط با طبیعت به همراه پایداری و استراتژی‌های جهانی طراحی برای خلق محیط‌هایی است که واقعاً بتواند کیفیت زندگی را افزایش دهند (Stewart-Pollack, 2006:37). «پروفسور کلرت» طراحی بیوفیلیک را مدل جدیدی از معماری سبز می‌داند که وعده داده است انسان‌ها را دوباره با طبیعت پیوند دهد. «کنت مسدن»^{۱۷} و «نیکوس سالینگاروس»^{۱۸} طراحی بیوفیلیک را داشن اعصاب، محیط طبیعی و طراحی ساختمان دانسته‌اند (Salingaros, 2008:432) و آن را به عنوان یک علم میان‌رشته‌ای معرفی کرده‌اند. به طور کلی طراحی بیوفیلیک کوششی دقیق برای فهم و درک نیاز ذاتی بشر برای همبستگی و پیوند با دنیای طبیعی و تاثیر آن در طراحی و ساخت محیط‌های مناسب برای زندگی می‌باشد. این موضوع نسبتاً به سادگی و راحتی قابل درک است، اما با این وجود دست‌یابی به آن فوق العاده مشکل است، چراکه محدودیت‌هایی هم برای درک کامل زیست‌شناسی بشر و جنبه‌های مختلف نهاد و سیرت او برای پیوند با جهان طبیعی وجود دارد و هم این‌که محدودیت‌های دیگری به خاطر ناتوانی ما برای انتقال این مفاهیم در طراحی ساختمان‌ها و محیط کار را برای ما دشوار می‌سازد (Kellert, 2008:3).

- طبیعی را وارد فضای انسان ساخت کنیم. از گیاهان، نور طبیعی و تهویه طبیعی در فضاهای معماری استفاده کنیم. مصالح طبیعی همچون: سنگ، چوب را برای ساخت جایگزین کنیم. عکس‌های مناظر طبیعی، نمادها و نشانه‌های طبیعت را در معماری داخلی و تزیینات نما و فضاهای مورد استفاده قرار دهیم. در همه این موارد طبیعت به شکل مستقیم و بدون واسطه درک می‌شود (Kellert, 2008:63).
- رویکرد دوم: استفاده غیرمستقیم از طبیعت؛ رویکرد دوم به این صورت است که از ویژگی‌ها و خواص موجود در طبیعت در طراحی بهره‌برداری می‌شود. به طور مثال در ابتدا به پژوهش بر روی الگوی هندسی و پیچیده عناصر طبیعی می‌پردازد و سپس در جهت طراحی معماری یا سازه از آن استفاده می‌کند و پیجدیدگی مورد علاقه انسان‌ها در محیط طبیعی را، در فضای معماری خلق می‌کند. چنین مواردی به شکل غیرمستقیم و ذهنی درک می‌شوند (همان).

تصویر ۲. دو رویکرد اصلی در طراحی بیوفیلیک؛ منبع: Kellert, 2008

- ۴-۱-۵- عناصر طراحی بیوفیلیک
- بیان مستقیم و غیرمستقیم بیوفیلیک در طراحی در ۶ عنصر اصلی دست‌بندی و توصیف شده‌اند که به شرح ذیل می‌باشند:

۴-۱-۴- رویکردهای طراحی بیوفیلیک

مبانی بیوفیلیک با استفاده از روش‌های مختلفی می‌تواند در طراحی متبلور شود، اما به طور کلی دو رویکرد اصلی را دربرمی‌گیرد:

۱. رویکرد اول: استفاده مستقیم از طبیعت؛ به این معنی که تا می‌توانیم طبیعت و محیط

17. Kenneth Madson

18. Nikoos A.Salingaros

تصویر ۳. عناصر طراحی بیوفیلیک؛ منبع: Kellert, 2008

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۹ زمستان ۱۳۹۶
No.49 Winter 2018

۳۳۹

فیزیکی قرار دارد و معنی این واژه با توجه به گوناگونی شرایط اجتماعی، اقتصادی، و خانوادگی تغییر می‌کند. طبق این تعریف مسکن در مفهوم محیطی اش نه به عنوان یک سرپناه، بلکه به مثابه وسیله‌ای در نظر گرفته شده بود که می‌باشد معیارهای اساسی لازم برای ایجاد پیوند بین زندگی خانواده و محیط را دارا باشد (حیبی، ۱۳۸۳، ص ۱۵).^۵ در دومین اجلاس اسکان بشر در سال (۱۹۹۶) که در استانبول برگزار شد مسکن مناسب چنین تعریف شده است: «سرپناه مناسب تنها به معنای وجود یک سقف بالای سر هر شخص نیست، سرپناه مناسب یعنی آسایش مناسب، فضای مناسب، دسترسی فیزیکی و امنیت مناسب، امنیت مالکیت، پایداری و دوام سازه‌ای، روشنایی، تهویه، سیستم گرمایی مناسب، زیرساخت‌های اولیه از قبیل آبرسانی مناسب، بهداشت و آموزش، دفع زباله، کیفیت مناسب زیست محیطی، عوامل بهداشتی مناسب، مکان مناسب و قابل دسترس از نظر کار و تسهیلات اولیه که همه این موارد باید با توجه به استطاعت مردم خانه تأمین شود» (دلل پور، ۱۳۷۹).

۴-۲-۴-معماری مجتمع مسکونی ۱-۲-۴-مفهوم شناسی مسکن

در خصوص مسکن تعاریف متعددی ارائه شده است که به برخی از آن‌ها در ذیل اشاره می‌کنیم:

۱. مسکن اسم مکان است بر وزن م فعل به معنای محل آرامش و سکونت که از ماده سکن به معنی آرامش می‌آید و در اصطلاح به مکانی می‌گویند که انسان در آن زندگی می‌کند (قربانی سی سخت، یزدان‌پور، ۱۳۹۲، ص ۲).

۲. مسکن جایی است که در مقابل فضاهای متنوع و پر سر و صدا قرار دارد، محلی است که مردم پس از تلاش روزانه دور از هیاهوی ناشی از کار و فعالیت برای استراحت و زیست سالم به آن‌جا پناه می‌آورند (معین، ۱۳۶۶، ص ۴۳۹۰).

۳. مسکن یا واحد مسکونی، مکان، فضا و یا محوطه‌ای است که یک یا چند خانوار در آن سکونت داشته و به یک یا چند ورودی (شارع عام یا شارع خاص) راه داشته باشد (مرکز آمار ایران).

۴. مسکن مجموعه‌ای از تسهیلات است که به منظور ارائه خدمات فشرده در یک مکان

بازسازی پس از جنگ جهانی دوم) زیستن در آن‌ها اجتناب‌ناپذیر بوده است. به همین دلایل آن‌چه امروزه ملاک برتری طراحی مجتمعی در مقایسه با مجتمع‌های دیگر می‌شود چیزی نیست جز میزان موقوفیت هر طرح برای کاستن این احساس غربت و افزایش احساس تملک و بازگرداندن هویت و شخصیت به تک‌تک واحدهای مسکونی. عدم وجود تعریفی مشخص از مقیاس و اندازه این عملکرد در ایران سبب شده است تا این واژه به طیف وسیعی از ساختمان‌های مسکونی، اعم از آپارتمان‌های چند واحدی تا شهرک‌های چندین هزار واحدی، نسبت داده شود. تغییرات و دگردیسی آرام این عملکرد به دلیل تغییر نیازهای مردم در طول زمان و نیز تاکیدی بر اهمیت دوره‌ای برخی شهرها به لحاظ تعداد زیادی مجتمع مسکونی ساخته شده همراه با نحوه نوآندیشی در طراحی قابل درک است (طالیان، ۱۳۸۷).

۴-۳-۱- ارزش معماری مبتنی بر محیط طبیعی
اگرچه مدرک تجربی محکمی وجود دارد که انسان با مجموعه‌ی ویژه‌ای از چشم‌اندازها و عناصر طبیعی وابستگی مثبتی را حفظ می‌کند، اما نمی‌توان این نکته را انکار کرد که برخی مشخصات طبیعی یا رخدادها نیز موجب واکنش‌های منفی و حتی آزاردهنده در انسان‌ها شوند (Smardon, 1988:85).

۴-۲- لزوم ارتباط معماری با طبیعت
مطالعه تاریخ همواره یکی از مهمترین مطالعات بشمار می‌رود، «چرا که ذهن انسان همواره می‌تواند از شرایط خاص زمان و مکان خود فارغ شده و اصول اصیل و ماندگار جهان را بهتر درک کند» (حمزه نژاد، ۱۳۸۵، ص ۱۶۸). در رابطه با سیر رابطه انسان و طبیعت در طول تاریخ نظریات زیر قابل بررسی است:

۱. «نظریه فرازگر»^{۲۰}: در طول تاریخ، بشر با یک سیر پیشرفت‌گرای تدریج رابطه اش را با طبیعت تکمیل نموده است.

۴-۲-۲- تعریف موضوعی مجتمع مسکونی^{۱۹}
مجتمع‌های مسکونی با تجمع تعدادی آپارتمان در یک بلوک شهری، که به شکل یکپارچه طراحی و ترکیب شده باشند، پدید می‌آید. بسیاری از مجتمع‌های مسکونی دارای فضای عمومی مشترکی هستند که مورد استفاده همگانی ساکنان مجتمع قرار می‌گیرد و دیگران حق استفاده و حتی ورود به آن را ندارند. یک مجتمع مسکونی ممکن است از خانه‌های ویلایی مستقل و یا آپارتمان‌های چند طبقه شکل گیرد. اندازه مجتمع‌های مسکونی نیز متنوع است و برخی از آن‌ها به اندازه‌ی یک شهر متوسط جمعیت دارند (mag-iran.com).

۴-۲-۳- نقش و جایگاه کنونی مجتمع مسکونی
شاید نتوان به صراحة گفت که مجتمع مسکونی عملکردی است که در شهرهای قرن بیستم پدید آمده و پیش از آن وجود نداشته است، بی‌شك نمونه‌های اولیه مساکن جمعی به قرن‌ها بیش باز می‌گردد، اما بدیهی است که تغییرات این عملکرد در قرن گذشته چنان بوده که تفاوت‌هایی ساختاری با نمونه‌های پیش از آن به وجود آمده و این امر سبب پیدایش مفهومی جدید در عرصه عملکردهای معماری شده است. در این میان با نیم‌نگاهی به حجم انبوه مطالعات معمارانه و روانشناسانه‌ای که پیرامون پیامدهای زندگی در مجتمع مسکونی صورت گرفته است، می‌توان دریافت که کیفیت زندگی در مجموعه‌های عظیم، پر جمعیت و یکنواخت نه تنها برای مردمان مشرق زمین (که خانه‌هایی با حیاطهای مرکزی، ایوان‌های وسیع و فضاهایی پر نور عادت داشته‌اند) بلکه برای ساکنین تمامی شهرهایی که برای اولین بار در این مجموعه‌ها سکنی گزیده‌اند، همراه با احساس غربت بوده است. مجموعه‌هایی که زیلده زیستن در شهرهای قرن بیستم است و اساساً تصور چنین مجموعه‌هایی پیش از افزایش سریع جمعیت، مهاجرت روستاییان به شهرها، افزایش قیمت زمین مسکونی، انقلاب صنعتی، تولیدات انبوه و پیش‌ساختگی بسیار دور از ذهن بوده است. مجموعه‌هایی که پس از قرن بیستم (دوران

تصویر ۵. تصویری از هلال حاصلخیز که نخستین تمدنها مبتنی بر کشاورزی در این هلال شکل گرفته اند. هلال خصیب (به معنی داسه بارور)، نام بخش تاریخی از خاور میانه و در برگیرنده بخش‌های خاوری دریای مدیترانه، میانرودان و مصر باستان می‌باشد. این نام نخستین بار از سوی جیمز هنری بristed باستان‌شناس دانشگاه شیکاگو بر این بخش از جهان گذارده شد. داسه بارور با رودهای نیل، دجله، فرات و رود اردن سیراب می‌شود. این منطقه از باخته به دریای مدیترانه، از شمال به بیابان سوریه و از دیگر سویها به شبه جزیره عربستان و خلیج فارس و دیگر بخش‌های مدیترانه محدود می‌شود. داسه بارور امروزه کشورهای مصر، اسرائیل، لبنان و نیز کرانه باخته رود اردن و نوار غزه و بخش‌هایی از اردن، سوریه، عراق، جنوب شرقی ترکیه، غرب و جنوب غربی ایران را دربرمی‌گیرد. جمعیت داسه بارور را امروزه نزدیک به ۱۲۰ میلیون یا دست کم یک‌چهارم جمعیت کل خاور میانه تخمین می‌زنند (ماخذ: محمودی نژاد، ۱۳۹۲، صص ۴۵-۴۹).

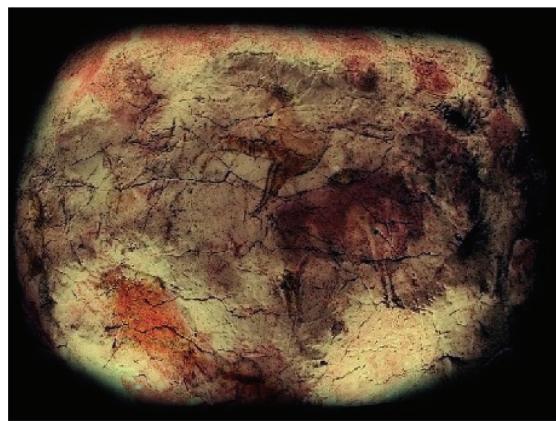
-۲ «طیعت و الگوواره فرا اُرگانیک»^{۲۳}: سطح توقع انسان از حوزه امنیت به حوزه آسایش می‌رسد. انسان قادر به تحمل ناملایمات نیست و در صدد هماهنگ کردن «طیعت با خود» و یا «خود با طیعت» برمی‌آید (همسو کردن طیعت و خود به نفع هر دو). این دوره به دو بخش «دوره دام» (زنگی سیار) و «دوره کشاورزی» (زنگی ساکن)

۲. «نظریه فرودگرا»^{۲۱}: بشر به تدریج از طیعت فاصله گرفته و بهترین و کاملترین رابطه اش با طیعت در آغاز تاریخ بوده است.

۳. «نظریه سیر تناوبی و پیشرفت زنده تاریخ» (نظریه ابن خلدون): سیر تکاملی بشر همانند موجودی زنده رشد کرده و به بلوغ می‌رسد و در نهایت می‌میرد. این سیر تکاملی در مورد تمام تمدنها می‌تواند صحیح باشد (همان، صص ۱۶۸-۱۶۹).

بشر در طول تاریخ تلاش کرده است تا سلطه خود را بر طیعت گسترش دهد و در این راستا به پیشرفت هایی دست یافته است، اما از جهت درک ابعاد معنوی طیعت، نه تنها پیشرفتی قابل توجه نداشت، بلکه سیر نزولی نیز داشته است. از این دو بعد، «ارتباط با طیعت» را به چهار دوره تاریخی می‌توان تقسیم بندي کرد (کوششگران، ۱۳۸۴، ص ۲۱):

۱- «طیعت و الگوواره اُرگانیک» (دوره شکار یا عصر حجر)^{۲۲}: در این دوره انسان تحت سلطه طیعت قرار داشت و طیعت بر تمام ابعاد زندگی او مسلط بود. انسان به دنبال تامین نیازهای خود؛ یعنی نیازهای امنیت و بقاء بو ده؟

تصویر ۴. نگارینه‌ای از انسان نخستین در غار آلامیرای اسپانیا؛ مأخذ: محمودی نژاد، ۱۳۸۹.

21. pessimism

22. Organic

صنعتی»^{۷۷}: همچنان انگیزه رفاه در این دوران وجود دارد، اما درک از آسیب‌های زیست محیطی بالاتر رفته است. جامعه جهانی در صدد سازگاری صنعت با طبیعت برآمده است (همو، همان، ص ۱۸۴).

«ادوارد ویلسون» نویسنده کتاب «تأثیرگذار زیست‌شناسی اجتماعی» برآن است که انسان، ذاتاً از خصلت زیست‌گرایی (بیوفیلیا) و طبیعت‌دوستی برخوردار است که در نهاد ژنتیک انسان به وديعه گذاشته شده است. اگرچه انسان بر اساس یک سری علائق به انتخاب مکانی خاص برای سکونت اقدام می‌کند اما در شرایط ایده‌آل این سکونت‌گاه جایی است که درختان با فاصله از هم قرار گرفته و بین آن‌ها را گیاهان علفی می‌پوشاند و گاهی کپه‌هایی از بیشه‌های کوچک و متراکم در آن دیده می‌شود. (این تجربه فضایی در انسان‌های اولیه بنام تاریخی ساوان شناخته می‌شود). در دوران قدیم بنیان‌های طبیعی زندگی آب، هوا، خاک، پوشش گیاهی هنوز به طور جدی تهدید نشده بودند و چشم‌اندازهای متنوع کشاورزی و بقایای چشم‌اندازهای طبیعی بخش وسیعی از طبیعت سرزمین ایران را تشکیل می‌دادند، به همین دلیل دسترسی به طبیعت آزاد، قدم زدن، هوایخوری و گذران یک روز پربار در کنار طبیعت چندان دشوار نبود. به مرور زمان، نخست چشم‌اندازهای طبیعی و سپس چشم‌اندازهای متنوع کشاورزی از فضای پیرامون شهرها شروع به عقب‌نشینی کردند. شاید چنین روندی را بتوان برای اکثر فضاهای شهری شده جهان ردیابی کرد. ولی آن‌چه در مورد فضاهای شهری ایران قابل توجه و شاید بی‌همتا است، نابودی فضاهای سبز شهری گروه‌های درختی، تک درخت‌ها، باغ‌های قدیمی و تاریخی است که همواره آن را نسلی به وجود آورده و نسلی دیگر از میان برده است (کبیری سامانی، ۱۳۹۱).

تقسیم می‌شود. در این رابطه می‌توان به «نظریه گوردن چایلد» در یک جانشینی بشر اشاره کرد.^{۷۸}

۳- «طبیعت و الگوواره تسلط بر طبیعت»^{۷۹} (دوره انقلاب صنعتی): در این دوره (دوره انقلاب صنعتی)^{۸۰} توقع بیش فراتر از امنیت و آسایش رفته، رفاه و لذت طلبی را دنبال می‌کند. انسان در صدد حداکثر بهره‌برداری از طبیعت به نفع خودش است و زمینه آسیب رساندن به طبیعت را فراهم می‌آورد. «در این حالت، طبیعت به عکس نسبت پیشین، دیگر تعامل دو سویه و برابر با انسان را نمایندگی نمی‌کند، بلکه به شدت منفعل از اعمال یک سویه انسان قرار می‌گیرد» (نصر، ۱۳۸۴، ص ۸). در این دوره مهندسی ژنتیک و دوران سلطه اتومبیل مطرح می‌شود (حمزه نژاد، ۱۳۸۵، ص ۱۸۳).

۴- «طبیعت و الگوواره شبیه ارگانیک

^{۷۸}. «نظریه گوردن چایلد»؛ گوردن چایلد بر پیدایش کشاورزی پیش از پیدایش تمدن و شهرنشینی تأکید دارد. از آغاز شهرنشینی به عنوان انقلاب شهری نام می‌برد و معیارهای شهرنشینی را شامل موارد زیر می‌داند: (وجود تمرکز در یک مکان، تخصص در حرف گوناگون، وجود وسیله گردش چرخ اقتصادی، معماری یادمان عمومی، طبقات خاص اجتماعی، پیدایش خط، علوم دقیقه، هنر طبیعی، تجارت خارجی و عضویت در گروه برا اساس محل سکونت و نه تبار و نژاد). چایلد دو رکن اصلی برای انقلاب شهری لازم می‌داند: تولید غذای مازاد قابل ذخیره و سایر مواد اولیه توسط بخشی از جامعه برای حمایت از فعالیتهای دیگر صاحبان حرف و اختصار خط که بدن آن امکان ثبت دائمی امکان پذیر نبوده است.

25. High Technologic

^{۷۹}. در سده هجدهم و اوایل سده نوزدهم، کارفرمایان بسیاری بودند که به سرعت عوامل تولید را به شیوه‌ای جدید ترکیب می‌کردند، مشتاق کشف بازارهای تازه بودند، و از هر فکر جدید استقبال می‌کردند. در واقع، دوره «دوره نوآوری» بود. در این دوره، رویه‌های حقوقی و قضایی هم تغییر کرد. نگارنده، در واقع معتقد است که انقلاب صنعتی محصول فرآیندی اجتماعی است و نه افزاد تابعه. او می‌گوید، اختراع عمدتاً در جامعه‌ای صورت می‌گیرد که به جای توجه صرف به مهدفهای مادی، در صدد ایجاد مخازن فکری باشد. او سپس چنین رابطه‌ای را بین مؤلفه‌های مختلف منجر به انقلاب صنعتی برقرار می‌کند: همزمان شدن عرضه روزافزون زمین، کار، و سرمایه موجبات توسعه صنعتی را فراهم آورد؛ سوخت و انرژی مورد نیاز صنعت در مقیاس کلان به یاری زغال‌سگ و نیروی بخار تأمین شد. در این راستا، نرخهای پایین بهر، قیمت‌های روبه افزایش، و انتظار سودهای کلان نیز مشوق‌های مهم بهشمار می‌رفت. اما در پس این عوامل اقتصادی و مادی و فراسوی اینها، چیزی بالاتر وجود داشت: داد و ستد با خارجیان، افق دید افراد را نسبت به جهان گسترش داد. علم موجب توسعه برداشت و درک مردم از کاینات شد.

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۹ زمستان ۱۳۹۶
No.49 Winter 2018

۳۴۳

در رویکردی جامع به رابطه معماری و طبیعت، می‌توان به تقسیم‌بندی جامع و مانع زیر اشاره داشت؛ چنانچه در رابطه با رویکردهای مبتنی بر طبیعت در معماری می‌توان به موارد زیر اشاره داشت که در نگاهی عمیق به مفهوم ارتباط «طبیعت و معماری» امروز جهان، قابل مشاهده است:

۱. «ارجاع به منشاء»: در میان رویکردهایی که جستجوی امری بنیادین و سرشتی را در فضای معماری مورد تحلیل قرار داده اند، برخی از نظریه‌ها به مفهوم‌هایی مانند آغاز یا منشاء ارجاع نموده اند. اما در گروهی از نظریه‌ها ارجاع به منشاء توسط مفهوم‌هایی مانند سرنمون یا آرکتایپ و ناخودآگاه مورد تحلیل قرار گرفته است و این موضوع در نظریه‌های «گاتفرید زمپر» و «مارک آنتوان لاغر» قابل پیگیری است. «لیوک» (۲۰۰۶) نمونه‌هایی مانند غار، حیاط سرپوشیده، حیاط روباز، آتشدان و قیاس‌های انسان انگارانه را به عنوان برخی از نمونه‌های وابسته به سرنمون معرفی کرده است.

۲. «ارجاع به ارگانیسم»: آنچه که در جامعه به عنوان معماری ارگانیک شناخته شده است، از درون جنسن مدرن و در حکم واکنشی نسبت به تاثیرات سبک بین‌المللی، محو شدن مفهوم پیشین طبیعت و بازگشت به ریشه‌های تفکر رمانی سیزم پدید آمده است.

۳. «ارگانیک گرایی قرن نوزدهم»: با وجود آنکه در قرن نوزدهم به معنای آنچه که امروز از ارگانیک برداشت می‌شود، معماری ارگانیکی مطرح نبوده است، اما منشاء پیدایش آن را می‌توان در نظریه زیبایی‌شناسی کلاسیک، رنسانسی و نیز علم بیان، جستجو کرد. در قرن نوزدهم، ارگانیسم مفهومی است که بیشتر در نظریه و به جهت شیوه خلق و تفسیر به کار رفته و در قرن بیستم این مفهوم به دو معنای دیدگاه و سبک طراحی معماری تبدیل شده است. در نظریه‌های ارگانیسم قرن نوزدهم افرادی مانند «لویز هرت»، «شینکل» و «راسکین» نوعی قیاس با اشکال طبیعی را مطرح نموده اند. تاکید اصلی در این نظریه‌ها بر وحدت ارگانیک است که به طور غیر مستقیم این وحدت قادر به نمایان نمودن ذات لایتناهی است و باید توسط هنرمند

رابطه مذهبی و کیهان شناختی با حاکمیت طبیعت
بر انسان

۱

رابطه همزیستی انسان و طبیعت و سازگاری و
مسئولیت انسان در برابر خدا نسبت به طبیعت

۲

انسان تعریف کننده طبیعت، سپس خالق و در
نهایت تخریب کننده طبیعت

۳

نمودار ۱. رابطه انسان و طبیعت در تاریخ؛ مأخذ: نگارنده بر اساس محمودی نژاد، ۱۳۹۲

به موازات عقب‌نشینی طبیعت و کاهش ارتباط انسان با محیط‌های طبیعی و طبیعی نما، فرآیند دیگری نیز به جریان افتاده است؛ تحولات زیست محیطی که در محیط‌های شهری رخ داده است نه در مسیری تکاملی (تکامل به معنای حرکت به سمت کمال) که از دیدگاه پژوهشکی، روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و فرهنگی، در مسیری انسان‌ستیز قرار گرفته‌اند. امروزه رابطه بسیاری از بیماری‌های جسمی، روحی، ناهنجاری‌های اجتماعی و فرهنگی با فشارهای زیست‌محیطی موجود در محیط‌های شهری به اثبات رسیده است. با این او صاف از فضا و نمای سبز می‌توان برای تنش‌زدایی و ایجاد آرامش روحی و جسمی در محیط‌های شهری استفاده کرد. احداث هر نوع فضای سبز به روان‌بخشی، زیباسازی و ایجاد آرامش در محیط کمک می‌کند (کبیری سامانی، ۱۳۹۱).

تصویر ۶. نمودار کاربردهای فضای سبز؛ منبع: حاتمی و دیگران، ۱۳۹۵، ص ۷

بشمار نمی رود، بلکه روح تکاملی است که شیکه زندگی پر یکپارچه را حیات می بخشد. مامفورد مساله ارگانیک را تنها در رابطه انسان و طبیعت خلاصه نکرده بلکه با اشاره به هدف دستیابی به اقتصاد متعادل و امکان تحقق جهانی، انسان را به درک وضعیت حقیقی خود و مشخص نمودن آرمان نوین زندگی تشویق نموده است.

۶. «ارجاع به نظم»: لویی کان در خلق آثار خود به طریق کامل تر و با رویکردی فلسفی و اندیشه‌ای عمیق، عمل کرده است. توجه او به مفاهیم روان، نظم، جوهر، نور و سکوت، همگی بر اساس این رویکرد استوار است. برخی از واژگانی که کان به کار برده است، متاثر از افرادی چون افلاطون و یونونگ است و برخی دیگر به منظور بیان مفهومی خاص ابداع نموده است. به این ترتیب فرم از نظر کان با آنچه که به طور متعارف در ادبیات معماری به کار برده می شود، متفاوت است.

۷. «ارجاع به مفهوم ساختار و سرشت انسانی»: اندیشه ساختار گرایی به صورت ویژه‌ای بر معماری تاثیر نهاده است. به گفته «لوشینگر» (۱۹۸۱) ساختار گرایی به عنوان یک جنبش پیشرو از ۱۹۶۰ تا امروز مطرح شده است. این جنبش به مثابه بیان یک دیدگاه کل نگر و واکنشی نسبت به مفهوم مکانیکی عملکردگرایی مطرح شده در سیام (کنگره بین المللی معماران)، بازتاب یافته است. در ساختار گرایی، واقعیت به عنوان یک کلیت نگریسته شده که در آن بر خلاف توجه بیشتر نسبت به اجزاء، جزء و کل همزمان در نظر گرفته شده اند. متاثر از این جریان فکری به تاریخ در میان معماران، فعالیتی شکل گرفت که به طور عمده مطالعه فرهنگ‌های باستانی مانند آفریقا و آمریکا آغاز گشت. در این میان می توان به فعالیت‌های «آلدو فون آیک»، «هرمن هرتزبرگ» و «یاکوب باکما» در هلند اشاره نمود که به کشف مجدد عناصر ازلی انسان و نیز ترجمه این امر به معماري مدرن پرداخته اند. به این ترتیب تحلیل مهم ترین نظریه‌های اصلی و خطوط مژی این جریان فکری تا حد زیادی می تواند نشان دهنده بازگشت به احیای سرشت انسانی نسبت داده شود.

۸. «ارجاع به روحیه مکان یا منطقه»: در نیمه نخست قرن بیستم، معماران بسیاری به ویژگی‌های محله

تقلید شد. تاثیرات این امر در عرصه طراحی و تزیینات در اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم در جنبش‌هایی مانند آرت نوو مشاهده شده است. الهام از معماری بومی، سنت‌های محلی و به طور کلی گردهم آوری ویژگی‌های محیطی با به کارگیری از عناصر شاخصی چون فرم‌های گیاهی، خطوط منحنی و حس حرکت از مهم ترین این تاثیرات می باشد (هوکر، ۱۳۸۰؛ بنقل از نور محمدی، ۱۳۸۸، ص ۵۴).

۴. «ارگانیک‌گرایی علمی و عملکردی»: در قرن بیستم مفهوم ارگانیک متاثر از نظریه‌های سولیوان و فرانک لوید رایت به صورتی دیگر مطرح شد. واژه معماری ارگانیک در حدود سال ۱۹۰۸ میلادی توسط فرانک لوید رایت در واکنش به فلسفه سالیوان به کار گرفته شده است که بر یکی بودن فرم و عملکرد تاکید می ورزید. از نظر او ارابطه میان اجزاء و کل یک ویژگی ضروری بشمار می رود؛ هر جزء باید هویت خود را در بر داشته باشد، اما در عین حال از کل تفکیک نگردد. از نظر رایت معماری ارگانیک در حالی که بر ادغام ابعاد متفاوت زندگی انسان تاکید می کند، به جامعه ارگانیک اطلاق می شود. او در معماری، این مفهوم را به بنای‌هایی نسبت داده است که به زمان، مکان، محیط و مقصود، حقیقی باشند. در میان دیگر افرادی که از رویکرد ارگانیک رایت حمایت نموده اند، می توان به هوگو هرینگ، بروس گف، هربرت گرین و پائولو سولوی اشاره نمود؛ هرچند که با مطالعه عمدۀ آثار این معماران به طور قابل ملاحظه‌ای پیروی از طبیعت فیزیکی مانند به کارگیری خطوط و فرم‌های طبیعی، هماهنگی شیوه‌های ساخت با محیط طبیعی و مصالح طبیعی مشاهده می شود.

۵. «ارگانیسم اجتماعی»: اشاره‌ای به نظریه‌های لوئیس مامفورد، فیلیسوف و جامعه‌شناس، در رابطه با جستجوی تعادل آرمانی و مفهوم ارگانیک در درک بهتر سطوح متفاوت این اندیشه مؤثر است. مامفورد از متفکران و متقدان بر جسته قرن بیستم و متاثر از تعالیم پاتریک گدنس است. نظریه‌های او تحت تاثیر متفکران رُمانتیکی چون هگل، کُلریج، راسکین و موریس می باشد که معتقد بودند طبیعت به صورت مکانیزم نیوتونی ثابت

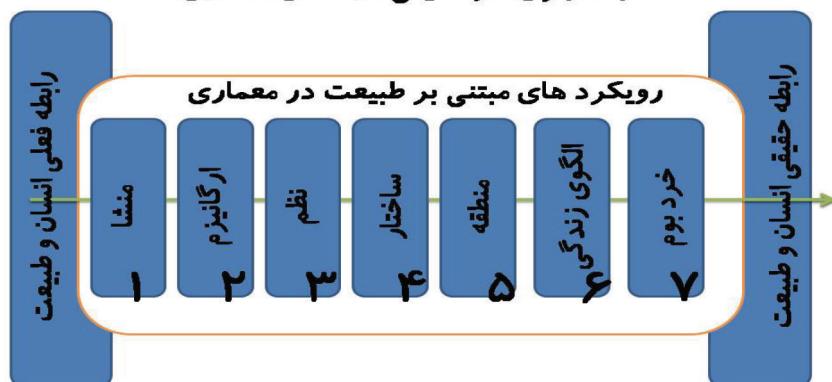
بیان شده است. نمونه این کیفیت‌ها در معماری بومی سنتی متجلی شده‌اند، اما الکساندر معتقد است که در معماری قرن بیستم این کیفیت‌ها به تدریج از میان رفته‌اند. او در «یک زبان الگو» به معنی ۲۵۳ الگو پرداخته که با یکدیگر یک زبان را شکل می‌دهند. قصد او از الگوی مشترک، طرح قاعده‌ای سه بخشی است که میان زمینه‌ای مشخص، نظام نیروهای مشخص که به طور مکرر در آن زمینه رخ می‌دهند و ترکیبی فضایی که امکان می‌دهد این نیروها خود را آزاد سازند، ارتباط برقرار می‌کند.

۱۰. «ارجاع به خردمندی بوم»: جستجوی کیفیتی حقیقی و خالص در فضا در برخی از رویکردها با ارجاع به خرد بوم و در برخی دیگر با ارجاع نوستالژیک و رمانیک به معماری بومی همراه شده است. همچنین برخی معماری بومی را وسیله‌ای در آموزش و درک فضا در نظر گرفته‌اند برخی به طور مستقیم از فرم‌های بومی اقتباس نموده‌اند، در میان این طیف گسترده و با رجوع به رویکردی که تاثیرپذیری از بوم به صورت اقتباس مستقیم صورت نگرفته است، می‌توان به «بالکریشنا دوشی» معمار معاصر هندی اشاره نمود. اندیشه هماهنگی بستر، بوم و طبیعت در آثار او در سطوح عمیقی متجلی شده است. در معماری او می‌توان اعتقاد او به دانش طبیعت، پیوند آن با قوانین اخلاقی و معنوی هند و پیوند عمیق میان ذهن معمار و طبیعت را تحلیل نمود (نور محمدی، ۱۳۸۸، صص ۴۹-۵۸).

و منطقه گرایی گرایش داشته‌اند. نمونه روشن ان برخی از آثار لوكوربورزیه در دهه ۳۰ قرن بیستم، در شیلی و تولون می‌باشد. همچنین در دوران رشد معماری مدرن، معماری آوار آنلو بازگو کننده جستجوی او درون ریشه‌های محیطی است؛ به گونه‌ای که انسان را وا می‌دارد که بینند و درک کند و علاوه بر آن احساس کند که به چیزی واقعی و اصیل رجعت می‌کند (نوبرگ شولتز، ۱۳۸۱، ص ۹۴). «ریکاردو بوفیل»، «آلوار سیزا»، «لویی باراگان» و «اسکار نیمایر» افراد دیگری هستند که هر یک به گونه‌ای حس منطقه‌ای و تعلق به مکان را در آثار خود منعکس نموده‌اند. مطابق نظر شولتز، اصطلاح منطقه گرایی جدید نیز در خلال دهه ۱۹۶۰ گسترش یافته و مکمل جریان ساختارگرایی آن زمان در جهت شناسایی انسان و انسانی کردن زندگی شهری به شمار رفته است. بحث ماهیت ویژگی منطقه‌ای یافته و مکمل است که «هر زبان معماری باید با شرایط محلی سازگار باشد. هر اثر معماری تنها زمانی هستی می‌یابد که چنین تجسم عینی و ریشه‌ای تحقق یافته باشد و هر موقعیت باید در رابطه با کل فرآگیرتر درک گردد».

۹. «ارجاع به الگوهای زندگی»: کریستوفر الکساندر و همکاران او، در انتقال مبانی فکری خود به طور مستقیم از طبیعت، نیروهای طبیعت، الگوهای زندگ و امر طبیعی بهره گرفته‌اند. نظریه اصلی الکساندر بر دیدگاه منسجمی از محیط عینی استوار است که تحت عنوان «کیفیت بدون نام» و «معماری زنده»

جستجوی امر حقيقی در فضای معماری

نمودار ۲. رویکردهای مبتنی بر طبیعت در معماری؛ مأخذ: نگارنده بر اساس نور محمدی، ۱۳۸۸

تجربه‌ای احساسی خواهند بود که برایشان جالب و دلانگیز است. هم‌چنین وی اظهار داشت که با توجه به اهمیت این موضوع، در تمام طرح‌های خود فضای سبز عمومی را در نظر خواهند گرفت (همان).

- بن‌بست‌ها و راه‌های عبوری سبز^{۲۸}
آغاز طرح خیابان‌های بن‌بست را می‌توان در جنبش باغ شهر انگلستان دید. در این رویکرد طراحی، خیابان‌های محلی به بن‌بست منتهی می‌شوند که بهینه ترین حالت آن‌ها جهت دسترسی به فضای سبز به گونه‌ای است که مسیرهای بن‌بست، هم‌مرز با فضای سبز باشند و یا این بن‌بست‌ها در اطراف فضای سبز حلقه زده باشند. این فضاهای می‌توانند، مکان امنی برای بازی کودکان به وجود آورند که طبق آمارهای به دست آمده، در مجتمع‌های مسکونی با داشتن خیابان‌های بن‌بست، کودکان ۷۵ درصد فعال‌تر بودن و نسبت به دیگر مجتمع‌های مسکونی به دلیل امنیت بالا، ۱۰۰ درصد رضایت والدین را به دنبال دارد. مسیرهای عبوری و شبکه راه‌های سبز، راهبردی دیگر در طراحی است و تأکید بر فضاهای باز مشترک دارد که از طریق پل‌های هوایی و یا زیرگذرها به فضای طبیعی اطراف متصل می‌گردد. هم‌چنین ایجاد سرعت‌گیرها در خیابان‌ها به منظور بالا بردن امنیت و به طور کلی دسترسی ایمن و آسان به فضای طبیعی اطراف مناسب است. دو نوع طراحی با این رویکرد وجود دارد که در نوع اول با طراحی لبه‌های آزاد برای مسیرها، رشد حیات وحش و پوشش گیاهی به شکل بهتر و کامل‌تری انجام شده و به دلیل دید والدین به فضاهای، به طور کلی مکان مناسب‌تری جهت کودکان به وجود می‌آید. اما در نوع دوم طراحی به علت وجود لبه‌هایی با پوشش گیاهی بلند، عدم دید والدین و محدودیت رشد و نمو حیات وحش، کیفیت فضایی پایین‌تری حاصل می‌شود. فواید این مسیرهای به طور خلاصه به شرح زیر می‌باشد:

۱. برای اکثریت قابل دسترس می‌باشند.
۲. ایجاد ارتباط با فضاهای بیرون از محدوده

۴-۳-۳- طراحی بیوفیلیک در محیط مسکونی به طور ایده آل، باید با استفاده از حداقل فرصت‌های ممکن، محدوده محله‌های مسکونی را به گونه‌ای طراحی کرد که بتوان به طور روزانه در معرض طبیعت قرار گرفت (kellert ۲۰۰۸).

- اسکان مجموعه‌ای و فضای مشترک خارج از بنا^{۲۹}
در این طرح، فضاهای بیرونی مشترکی در میان محوطه مسکونی در نظر گرفته شده است که فرصت‌های مناسی را جهت در معرض طبیعت بودن را به وجود می‌آورد. این فضاهای مرکز واحد همسایگی قرار داشته و بدون عبور از خیابان قابل دسترسی می‌باشند، فضای پارک اتومبیل‌ها در حاشیه‌ها در نظر گرفته شده‌اند. به طور کلی دارای ماهیتی نیمه خصوصی، نیمه عمومی هستند و ۸۰ درصد استفاده‌کنندگان از این فضاهای را کودکان تشکیل می‌دهند (kellert, 2008: 183). حیاط و محوطه دانشگاه آکسفورد کمبریج، باغ‌های تاریخی و میادین شهرها در ایالات متحده آمریکا و انگلستان و در فرم‌های امروزی، شهرک‌های مسکونی با تراکم متوسط نمونه‌هایی از مصادیق این فضاسازی هستند. فواید این گونه فضاهای به طور خلاصه به شرح زیر است:

 ۱. مهیا کردن امکان دید به فضای سبز از خانه.
 ۲. ارائه مکان بازی امن و بدون ترافیک برای کودکان.
 ۳. ایجاد فضاهای طراحی شده جهت کاشت توسط ساکنین که موجب به وجود آمدن گونه‌های متفاوت موجودات زنده می‌شود و در نهایت باعث ارتقای کیفیت محیط طبیعی می‌گردد.
 ۴. ارتقای حس اجتماعی‌پذیری و تعاملات بین ساکنین، بالا بردن حس مالکیت و تعلق به مکان و هم‌چنین ایجاد احساس مسئولیت در برابر مکان زندگی و محیط طبیعی اطراف (kellert, 2008: 183).

سولز^{۲۹} در مورد این نوع مجموعه‌سازی‌ها عنوان کرده است که: ساکنینی که درب منزل‌شان رو به فضای سبز پارک مانند گشوده می‌شود، صاحب

28. Self-organization

29. Soules

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۹ زمستان ۱۳۹۶
No.49 Winter 2018

۳۴۷

بعد از ایجاد و بهره برداری نیز متقابلا در شکل گیری شخصیت، رفتار و نظام عملکردی انسانی موثر است. این مساله تا آنجا پیش رفت که در دوران جدید پسارنسانی و حاکمیت «عقل ابزاری» به جای «عقل قدسی» و توجه بر «ابزارسازی» و «ابزارگری»، به مثابه مهمترین شأن وجودی انسان؛ طبیعت، تعریفی خاص و بی نظیر یافت. علم از دیدگاه پیشتازان نحله‌های فکری رنسانس جز علم تجربی (جدید) نبود؛ یعنی شناختی تجربی عقلی از رابطه‌های کمی میان پدیدارها به نحوی که به دریافت «قانون ثابت و لا یتغیر» ختم شود، انسان را به پیشگویی رویدادهای آتی مجهر کند، وی را قادر به تبیین حادثه‌های موجود کند و البته مهم تر از این همه بتواند انسان را بر چیره شدن تمام عیار بر طبیعت توانا گردازد؛ به نحوی که به یاری علم جدید انسان از موهاب طبیعت به نفع خود بیشترین بهره ممکن را ببرد. در این قلمرو، طبیعت نه رفیق انسان بلکه رقیب انسان تلقی می شد. یکی از آسیب‌های جدی مدرنیته به عنوان کانون آرمانی اندیشه رنسانسی، جدا کردن انسان از مادر مهربان و سخاوتمندش یعنی طبیعت بود. رشد سریع تکنولوژی سبب گسترش بی رویه شهرها و حومه سازی و تخریب فضای سبز شد. شهرهای با کیفیت متوسط جایگزین طبیعت بکر و محیط‌های روستایی شدند. تا آنجا که جدایی انسان از طبیعت، هر روز بیش از پیش به سرگردانی و درمانگری او می افزاید. پیشرفت‌های روز افزون عصر حاضر در عرصه‌های رشد تخصصهای عملی از یک سو و در زمینه شناخت شگفتیهای طبیعت؛ از سوی دیگر، دیدگاه‌های بسیار جدیدی را پیش روی ما گشوده است. این دیدگاه‌ها علاوه بر نمایش بیش از پیش ظرافتها و معماهای دستگاه عظیم خلقت، اکنون تصویرگر توفیقات پر شماری در جهت پایداری تمدن بشری بوده است. همان‌طور که پیش‌تر بدان اشاره شد معماری بیوفیلیک، تشخیص نیاز فطری انسان برای برقراری ارتباط با طبیعت به همراه پایداری و استراتژی‌های جهانی طراحی برای خلق محیط‌هایی است که واقعاً بتواند کیفیت زندگی انسان را افزایش دهد و محیطی مناسب با نیازهای فیزیولوژیکی و روان‌شناسی

مسکونی از طریق پیاده‌روی و دوچرخه‌سواری.
۳. این فضاهای پتانسیل این را دارد که به عنوان کلاس درس مطرح شوند و به شکل ناخودآگاه بر ذهن کودکان جهت حفظ محیط زیست در آینده تاثیر خواهند گذاشت (kellert, 2008: 187).

۰ کوچه^{۳۱}

با نگرشی بر طراحی کوچه‌ها، می‌توان فضایی را مهیا کرد که برای بازی کودکان، ارتباط با طبیعت و تعامل ساکنین مورد استفاده قرار گیرد. در بسیاری از کوچه‌ها دیده شده است که در طولانی مدت ورودی خاصی برای کوچه تعریف شده، زباله‌ها به بیرون محوطه انتقال داده می‌شوند، فضای سبز را گسترش می‌دهند، از گل‌دانهای گیاه و نظیر آن در فضاسازی استفاده می‌کنند، در کنار کوچه نیمکت و صندلی نصب می‌کنند و به طور کلی آن را تبدیل به یک محیط امن محلی برای ساکنین می‌نمایند که از طبیعت و تعامل با آن افراد دیگر لذت ببرند (kellert, 2008: 192).

۰ خیابان‌هایی با سرعت گیر^{۳۲}

این خیابان‌ها با داشتن سرعت گیرهای متعدد و یا بافت خاص موجب پایین آمدن سرعت حرکت اتومبیل‌ها و موجب بالا رفتن امنیت می‌شوند. در چنین خیابان‌هایی امکان بازی برای کودکان فراهم است و با گسترش فضای سبز در اطراف آن‌ها، کاشت بوته، درختچه‌ها و سایر گیاهان، می‌توان ارتباط با طبیعت را در آن‌ها نیز بهبود بخشید (kellert, 2008: 193).

۵- نتیجه‌گیری و جمع‌بندی

در هر حال، معماری به شکل دهی «فضای زیستی» و ساختن فضایی برای انسان می‌پردازد. وسیله این عمل، شکل، ماده، توان و تکنیک و عرصه آن، طبیعت است. انسان در دوران مختلف تاریخی تابحال با دستکاری در محیط، آن را برای خود بصورت بهینه‌ای درآورده است، عناصر و عوامل طبیعت نقشی بسزا در چگونگی و روند شکل گیری این محیط مصنوع دارند و محیط مصنوع

31. Alley

32. Woonerven/Woonerf

منابع و مأخذ

۱. بیگی نژاد، محمدعلی، عامری صفات، علی اکبر (۱۳۹۵)، بررسی ویژگی‌های معماری بیوفیلیک در بناهای بومی ایرانی، نمونه موردی: اقلیم گرم و خشک، کفرانس بین‌المللی نوآوری در علوم و تکنولوژی، دانشگاه آزاد اسلامی قشم، واحد بین‌الملل قشم، قشم، ایران، صص ۵۰۰-۵۱۰.
۲. پیرمحمدی، فروزان، بروزی، امیر (۱۳۹۶)، معماری بیوفیلیک در برنامه‌ریزی با رویکرد طراحی پایدار، کفرانس بین‌المللی عمران، معماری، شهرسازی ایران معاصر، تهران.
۳. حاتمی، هادی، صرافی نیک، علی، ایمان طلب، حامد (۱۳۹۵)، چگونگی کیفیت‌بخشی به فضای معماري مسکونی با نگرش بیوفیلیک، دانشگاه آزاد اسلامی قشم، واحد بین‌الملل قشم، قشم، ایران.
۴. حریری، نجلا (۱۳۹۰)، اصول و روش‌های پژوهش کیفی، تهران، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات.
۵. حمزه نژاد، مهدی (۱۳۸۵) انسان، طبیعت و معماری، دانشگاه علم و صنعت ایران.
۶. دلالپور، محمدرضا (۱۳۷۹)، برنامه‌ریزی مسکن، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
۷. سلطانی‌فرد، هادی، صدرالدین، مقدم (۱۳۹۴)، مقدمه‌ای بر رهیافت بیوفیلیک در برنامه‌ریزی و طراحی پایدار، همایش بین‌المللی معماری، انسان ایجاد کند. معماری بیوفیلیک کوششی دقیق برای فهم و درک نیاز ذاتی بشر برای هم‌بستگی و پیوند با دنیای طبیعی و تاثیر آن در طراحی و ساخت محیط‌های مناسب برای زندگی می‌باشد. از طرفی از لحاظ علمی به اثبات رسیده است که محیط مناسب زندگی انسان، محیطی است که دارای کیفیت مطلوبی باشد. و زمانی محیط، این کیفیت را دارا می‌باشد که بتواند نیازهای متفاوت فیزیولوژیکی و روان‌شناسی انسان‌ها را پاسخ داده و کیفیت قابل قبول و مطلوبی را برای آن‌ها به ارمغان آورده و رضایت انسان‌ها را به همراه داشته باشد که در این حالت با اهداف معماری بیوفیلیک همراستا است.
۸. شریفی، عبدالرضا، آذرپیر، مرتضی (۱۳۹۴)، بررسی الگوگیری از محیط زیست طبیعی در معماری شهری و استفاده از نظریه بیوفیلیک‌ها در باغ و مقایسه آن با رویکرد شهرسازی در مکتب اصفهان، دومین کنفرانس ملی معماری و منظر شهری پایدار.
۹. طالبیان، نیما (۱۳۸۷)، مجتمع مسکونی، کتابکده کسری، مشهد.
۱۰. قربانی سی‌سخت، پورمند، یزدانپور، آناهیتا (۱۳۹۲)، کنکاشی بر تاثیر متقابل معماری مسکن بر فرهنگ و هویت در جامعه ایرانی، همایش معماری و شهرسازی و توسعه پایدار با محوریت از معماری بومی تا شهر پایدار، موسسه آموزش عالی خاوران.
۱۱. کبیری سامانی، علی (۱۳۸۹)، طبیعت کیمیای معماری، چاپ اول، انتشارات گلدسته، اصفهان.
۱۲. گروت، لیندا (۱۳۸۹)، روش‌های تحقیق در معماری، ترجمه علرض‌عنی فر، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
۱۳. معین، محمد (۱۳۶۲)، لغتنامه فارسی معین، صص ۴۳۹۰.
۱۴. آتنویناوس، آتنوی (۱۳۸۱) بوطیقای معماری (آفرینش در معماری) تئوری طراحی: راهبردهای نامحسوس به سوی خلاقیت معماری، ترجمه احمد رضا آی، انتشارات سروش، تهران.
۱۵. اصغری، ریحانه (۱۳۹۳)، بررسی مقایسه‌ای ریشه‌ها و مؤلفه‌های معماری پایدار و معماری اکولوژیک، مجموعه مقالات دومین همایش ملی معماری پایدار مرکز آموزشی و فرهنگی سما همدان، ایران.
۱۶. رایت، فرانک لوید (۱۳۷۲) برای اعتلای معماری، ترجمه فرزانه طاهری، آبادی، شماره نهم.
۱۷. رایت، فرانک لوید (۱۳۷۲) سبکها و معماران، ترجمه فرزانه طاهری، آبادی، سال دوم، شماره هشتم.
۱۸. رایت، فرانک لوید (۱۳۷۲) معنای مصالح: چوب، ترجمه فرزانه طاهری، آبادی، سال

- سوم، شماره دهم.
۱۹. رایت، فرانک لوید (۱۳۷۲) معنای مصالح: رس پخته، ترجمه فرزانه طاهری، آبادی، سال سوم، شماره یازدهم.
۲۰. رایت، فرانک لوید (۱۳۷۲) معنای مصالح: سنگ، ترجمه فرزانه طاهری، آبادی، سال دوم، شماره نهم.
۲۱. رایت، فرانک لوید (۱۳۷۷) معنای مصالح: شیشه، ترجمه فرزانه طاهری، آبادی، سال سوم، شماره دوازدهم.
۲۲. قبادیان، وحید (۱۳۸۰) معماری نئوکلاسیک، معماری و فرهنگ، سال سوم، شماره دهم.
۲۳. قبادیان، وحید (۱۳۸۲) مبانی و مفاهیم معماری معاصر غرب، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
۲۴. قبادیان، وحید (۱۳۸۲) معماری پرش کیهانی یا معماری غیر خطی، مجله فرهنگ و معماری، شماره ۱۳.
۲۵. محمودی نژاد، هادی (۱۳۸۸) معماری زیست مبانی، تهران، انتشارات طحان با همکاری انتشارات هله.
۲۶. محمودی نژاد، هادی (۱۳۹۲) تبیین مبانی آموزش خلاقیت در معماری زیست مبانی، رساله دکتری معماری، دانشگاه تربیت مدرس.
۲۷. نوحی، حمید (۱۳۷۹) تاملات در هنر و معماری، تهران، انتشارات گام نو.
۲۸. نورمحمدی، سوسن (۱۳۸۸) ضرورت درک سرشت فضای معماری با استناد به رویکردهای معاصر مبتنی بر طبیعت، هنرهای زیبا، شماره ۳۷.
۲۹. هاشم نژاد، هاشم (۱۳۸۰) تاثیر و بازتاب معماری در تبادل فرهنگ و تمدن، معماری و فرهنگ، سال سوم، شماره یازدهم.
30. Fjortoft, Inguun) 2004), Landscape as playscape: The effect of Natural environment on children's play and Motor development, Journal of Children Youth and Environment; No:14(2);2144-;Retrieved 29 June, 2006 from <http://www.colorado.edu/journals/cye>
31. Oxford Advanced Learner's Dictionary, 2010.

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۹ زمستان ۱۳۹۶
No.49 Winter 2018

■ ۳۴۹ ■